

19.10.2020

Sivistysvaliokunta
Eduskunta

Viite: Valiokunnan lausuntopyyntö 9.10.2020 HE 146/2020 vp

MIELI ry:n lausunto sivistysvaliokunnalle

Eduskunnan sivistysvaliokunta on pyytänyt MIELI Suomen Mielenterveys ry:ltä asiantuntijalausuntoa hallituksen esityksestä eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2021 (PL 29) erityisesti varhaisen tuen toimivuudesta: Panostukset kolmiportaisen tukijärjestelmän toimivuuden ja saavutettavuuden kehittämiseksi ja varmistamiseksi vuonna 2021 peruskoulussa ja toisella asteella. Varhaiskasvatuksen varhaisen tunnistamisen ja tukemisen kehittäminen. Oppimista ja sosiaalista kanssakäymistä vaikeuttavien tarkkaavaisuus- ym. neuropsykologisten häiriöiden ja mielenterveysongelmien varhaisen havaitsemisen ja niihin tarvittavan tuen ja hoidon kehittämistoimet vuonna 2021. Oppilas- ja opiskelijahuollon resurssien varmistaminen vuonna 2021. Opettajien osaamisen kehittäminen. Koronapandemian vaikutus tukijärjestelmien toimivuuteen vuonna 2020 ja tuen riittävyyden varmistaminen tulevana vuosina.

Päivittäisten kasvu- ja toimintaympäristöjen vaikutus lasten ja nuorten mielenterveyteen on merkittävä. Suojaavia tekijöitä ovat mm. turvallisuus, toimijuuden ja osallisuuden kokemukset, ryhmään kuuluminen sekä mielenterveyttä vahvistavien taitojen harjoittelu. On erinomaista, että lasten ja nuorten hyvinvointia tukevia palveluita, kuten oppilas- ja oppilashuoltoa, vahvistetaan. Palveluita tarvitaan, kun hyvinvointi on jo heikentynyt. Palveluiden tarve ei vähene, jos tavoitteellinen mielenterveyttä edistävä työ puuttuu. **MIELI ry katsoo, että kaikissa opetusympäristöissä varhaiskasvatuksesta korkeakouluun on välttämätöntä vahvistaa yhteisöjen ja sen kaikkien jäsenten mielenterveyttä määrätietoisesti ja suunnitelmallisesti. Jokaisella kasvuympäristön aikuisella tulee olla osaamista edistää lapsen ja nuoren mielenterveyttä jokapäiväisessä arjessa.**

Valtion talousarvio vuodelle 2021 (PL 29)

MIELI ry pitää opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan toimintaympäristön analyysia oikeasuuntaisena. Erityisen tärkeänä MIELI ry pitää lasten ja nuorten hyvinvoinnin haasteisiin vastaamista ja hyvinvoinnin eriarvoisuuden vähentämistä myös taiteen, kulttuurin ja liikunnan keinoin. Vaikka monet talousarvion pääluokan yhteiskunnallisista vaikuttavuustavoitteista tukevat myös väestön mielenterveyttä, **MIELI ry pitää hallinnonalan hyvinvointivaikutuksia niin merkittävänä, että ne tulisi lisätä hallinnonalan yhteiskunnallisiin vaikuttavuustavoitteisiin.** Näin hallinnonalan vaikuttavuustavoitteet tukisivat selkeästi hallituksen talouspolitiikan keskeisintä tavoitetta, hyvinvoinnin edistämistä.

MIELI ry haluaa kiinnittää huomiota myös siihen, että vaikutukset eivät ole yksisuuntaisia, vaan koulutus- ja osaaminen yhtäältä ja hyvinvointi toisaalta vaikuttavat myönteisesti toisiinsa. **Hyvä mielenterveys edistää oppimista ja koulutustavoitteiden saavuttamista.** Tämän vuoksi MIELI ry katsoo, että vaikka **Oikeus oppia** -kehittämishjelma tarttuu

19.10.2020

monelta osin keskeisiin varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen laadun ja tasa-arvon kysymyksiin, se **jää kapeaksi eikä tule saavuttamaan sille asetettuja tavoitteita ilman riittävää panostusta hyvinvointiin ja mielenterveyden edistämiseen varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen toimintaympäristöissä.**

Panostukset kolmiportaisen tukijärjestelmän toimivuuden ja saavutettavuuden kehittämiseksi ja varmistamiseksi vuonna 2021 peruskoulussa ja toisella asteella. MIELI ry pitää tärkeänä kolmiportaisen tukijärjestelmän kehittämistä peruskoulussa ja toisella asteella. Riittävän pienet ryhmäkoot ja riittävät yleisen eli jokaiselle oppilaalle tarkoitetun tuen resurssit rakentavat laadukkaan ja tasa-arvoisen oppimisen perustan kaikille oppilaille. Riittävän varhainen ja oppilaan tarpeiden mukainen tehostettu ja erityinen tuki vahvistavat lapsen ja nuoren mielenterveyttä, sillä ne auttavat lasta ja nuorta säilyttämään myönteisen käsityksen itsestään oppijana, vahvistavat itsetuntoa ja auttavat lasta ja nuorta saamaan kykynsä mahdollisimman hyvään käyttöön. Valtion talousarvioesityksestä vuodelle 2021 ei käy ilmi tarkkaa panostusta ja sen kohdentumista kolmiportaisen tukijärjestelmän kehittämiseksi, mutta Oikeus oppia –ohjelmaan on varattu 300 miljoonaa euroa vuosille 2020–2022 perusopetuksen laadun ja tasa-arvon kehittämiseen. Tästä 50 miljoonaa euroa on ohjelmavalmistelussa suunnattu lasten saaman tuen vahvistamisen kokonaisuuteen, johon sisältyy kolmiportaisen tuen vahvistaminen yhtenä osa-alueena viidestä. Panostusta voidaan pitää oikean suuntaisena.

Varhaiskasvatuksen varhaisen tunnistamisen ja tukemisen kehittäminen. Varhaiskasvatuksen varhaisen tunnistamisen ja tukemisen kehittämisen kannalta on mielenterveyden näkökulmasta olennaista vahvistaa varhaiskasvatuksen ammattilaisten mielenterveysosaamista, mikä pitää sisällään mm. osaamisen tukea lasten mielenterveyttä ja kehittää lasten mielenterveystaitoja osana varhaiskasvatuksen päivittäistä toimintaa sekä osaamisen tukea lapsen kehitystä yhteistyössä kodin kanssa ja tehdä moniammatillista yhteistyötä neuvolan, perheneuvolan ja muiden lapsen ja perheen tukena toimivien verkostojen kanssa.

Oppimista ja sosiaalista kanssakäymistä vaikeuttavien tarkkaavaisuus- ym. neuropsykologisten häiriöiden ja mielenterveysongelmien varhaisen havaitsemisen ja niihin tarvittavan tuen ja hoidon kehittämistoimet vuonna 2021. Oppimista ja sosiaalista kanssakäymistä vaikeuttavien tarkkaavaisuus- ym. neuropsykologisten häiriöiden ilmiäsuun ja niiden aiheuttamaan toimintakyvyn häirtäminen vaikuttavat lapsen perimän ja synnynnäisten biologisten ominaisuuksien lisäksi hänen varhainen kasvuympäristönsä ja vuorovaikutussuhteensa sekä kotona että muissa lapsen kehitysympäristöissä.

Varhainen tunnistaminen, riittävät tukitoimet varhaiskasvatuksessa, koulussa ja vapaa-ajalla sekä vanhemmuuden tuki ovat keskeisiä elementtejä niiden lasten tukemisessa, joilla on neuropsykologisia häiriöitä ja/tai mielenterveyden ongelmia. Ne vahvistavat lapsen mielenterveyttä ja tukevat hänen oppimistaan. Neuropsykologisten ja mielenterveyden häiriöiden varhaisessa tunnistamisessa tarvitaan varhaiskasvatuksen ja koulun sekä neuvolan ja perhekeskusten muiden toimijoiden hyvää yhteistyötä. Yhteistyötä edistää varhaiskasvatuksen ja koulun ammattilaisten riittävä mielenterveysosaaminen, jonka elementtejä on avattu tässä lausunnossa tarkemmin varhaiskasvatuksen varhaisen tunnistamisen ja tukemisen kehittämisen kohdalla sekä mielenterveystaitojen osalta opettajien osaamisen kehittämisen kohdalla. Varhaista tunnistamista tulee seurata ehyt polku yksilöllisiä tarpeita vastaavan tuen ja terveydenhuollossa hoidon piiriin, ja on tärkeää määrittää, kenen ammatillaisen vastuulla on seurata, että lapsi saa tarvitsemansa monialaisen tuen.

19.10.2020

Oppilas- ja opiskelijahuollon resurssien varmistaminen vuonna 2021.

Lasten ja nuorten mielenterveyden lähipalveluiden resurssit ovat riittämättömät. Koulu- ja opiskeluterveydenhuollon sekä muun opiskeluhuollon tila on kestävä ja ammattilaisten määrä on kroonisesti aliresursoitu suuressa osassa maata. Resursseja on siis tarpeen vahvistaa kiireellisesti. Yksilökohtaisen opiskeluhuollon lisäksi on turvattava yhteisöllisen opiskeluhuollon edellytykset kouluissa ja oppilaitoksissa. Yhteisöllinen opiskeluhuolto edistää hyvinvointia, mielenterveyttä ja oppimista sekä ehkäisee ongelmien syntyä ja vaikeutumista.

Opettajien osaamisen kehittäminen.

Tutkimusten pohjalta tiedetään, että opettajan psyykinen hyvinvointi ja sosio-emotionaaliset taidot vaikuttavat luokan ilmapiiriin, opettajan ja oppilaan väliseen suhteeseen ja oppilaiden hyvinvointiin. Nämä puolestaan vaikuttavat oppimistuloksiin. Oppilaan myönteinen suhde opettajaan on yhteydessä myös oppilaan myönteisiin koulutyötä koskeviin tunteisiin ja kokemukseen koulutyön merkityksellisyydestä.

Tämän tiedon valossa on tärkeää tunnistaa, että opettajan hyvä mielenterveysosaaminen ja mielenterveystaidot tukevat sekä oppilaiden oppimista että heidän mielenterveyttään. Mielenterveystaidot ovat tunne-, tietoisuus- ja vuorovaikutustaitoja, joustavuutta selviytyä elämänkriiseistä ja kykyä säädellä kuormitusta ja stressiä sekä luoda merkityksellisiä suhteita muihin ihmisiin. Mielenterveystaitoihin sisältyvät myös arjen taidot sekä itsessä ja muissa olevien psyykkisten voimavarojen tunnistaminen ja niiden hyödyntäminen tasapainon rakentamisessa työn, opiskelun, levon ja vapaa-ajan välillä.

MIELI ry painottaa, että mielen hyvinvointia ja mielenterveystaitoja suunnitelmallisesti vahvistava kasvuympäristö tukee turvallista kasvua, oppimista ja osallisuutta sekä ehkäisee kiusaamista ja syrjintää. Se myös kannattelee mielenterveyden oireiden tai häiriöiden kanssa eläviä oppilaita. Mielenterveysosaamista ja mielenterveystaitojen opettamista tuleekin kehittää osana kaikkien varhaiskasvattajien ja opettajien perus- ja täydennyskoulutusta, sekä tuoda osaksi kaikkien opettajankoulutusta antavien yliopistojen perustutkintojen opetusta. MIELI ry:n Mieli kasvussa –kokonaisuutta on kehitetty opetus- ja kulttuuriministeriön ja sosiaali- ja terveysministeriön tuella, ja se sisältää valmiita menetelmiä opettajien osaamisen kehittämiseen sekä antaa välineitä kasvuympäristöjen mielenterveyttä tukevan toimintakulttuurin vahvistamiseen.

Koronapandemian vaikutus tukijärjestelmien toimivuuteen vuonna 2020 ja tuen riittävyyden varmistaminen tulevina vuosina.

Koronapandemia on ollut kaikille yhteinen, jaettu kriisi. Perustellusti voidaan olettaa, että pandemia on heikentänyt kaikkien lasten ja nuorten perusturvallisuuden tunnetta ja tulevaisuuden uskoa. Kriisin vaikutukset lasten ja perheiden tilanteeseen ovat vaihdelleet riippuen perheiden lähtökohtaisesta tilanteesta, perheen kokoonpanosta sekä kriisin akuuteista vaikutuksista perheelle. Koronakriisi on aiheuttanut monenlaista huolta ja kuormitusta perheille, lapsille ja nuorille. Samaan aikaan, kun erilaiset perhettä kuormittavat tekijät ovat lisääntyneet, aiemmat keinot rentoutua tai kerätä voimavaroja ovat estyneet. MIELI ry:n palveluissa on näkynyt perheiden erilainen ahdinko, kuten työttömyys tai sen uhka, lomautukset, perheen jäsenten sairaudet tai kuntoutus ja sairauden pelko, väkivalta tai sen uhka, uupumus sekä etäkoulun ja työn yhteensovittaminen. Kevään aikana vähentyivät kontaktit erilaisiin auttaviin tahoihin ja tukeviin aikuisiin, kuten opettajiin, valmentajiin, terapeutteihin, perhetyöntekijöihin ja kuntoutuksenohjaajiin. Tämä on vaikeuttanut erityisesti niiden lasten ja nuorten tilannetta, joiden pärjääminen on riippunut kodin ulkopuolisten turvallisten aikuisten tuesta. Neuvolan ja kouluterveydenhuollon vastaanotokäynnit vähentyivät merkittävästi, ja tarpeenmukaisen tuen arviointi ja toteutuminen on ollut puutteellista tai sitä ei ole

19.10.2020

ollut lainkaan. Erityslasten kohdalla tämä on näkynyt erityisen selvästi – kuntoutusta ja hoitoa ei ole välttämättä saanut lainkaan ja omaishoitaja (usein vanhempi) ei ole saanut lakisääteisiä vapaita. Tämä on syventänyt monen yksittäisen lapsen, nuoren ja perheen kokemaa ahdinkoa ja toisaalta lisännyt ammattilaisten huolta lasten ja nuorten hyvinvoinnista.

MIELI ry katsoo, että näistä syistä ammattilaisten tulisi kohdata kaikki lapsiperheet varhaiskasvatuksessa ja koulussa perheiden pärjäävyyttä kartoittavalla ja vahvistavalla menetelmällä, esimerkiksi Lapset puheeksi -keskustelulla. Lisäksi on tarpeen varmistaa, että jo aikaisemmin riittämättömiä ja pitkäkestoisesti aliresursoituja opiskeluhuollon resursseja vahvistetaan kouluissa ja oppilaitoksissa sen turvaamiseksi, että tukea tarvitsevat lapset ja nuoret pääsevät sen piiriin.

Yhteenveto lausunnosta

Julkisen talouden suunnitelman hyvinvointitavoitteiden saavuttamiseksi MIELI ry esittää Oikeus oppia -kehittämishjelmaa täydennettäväksi mielenterveyttä edistäville toimintamalleilla tai erillistä Oikeus oppia -kehittämishjelmaa tukevaa valtakunnallista Hyvän mielen koulu -toimenpideohjelmaa, jonka avulla juurrutetaan toimintamalleja mielenterveysosaamisen ylläpidolle ja kehittämiselle kunnissa varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle.

Lausunnon kirjoittamiseen ovat osallistuneet MIELI ry:n kehitysjohtaja Kristian Wahlbeck, johtaja Marjo Hannukkala ja johtava asiantuntija Meri Larivaara.

Kunnioitavasti,

Sari Aalto-Matturi
Toiminnanjohtaja

sari.aalto-matturi@mieli.fi

Jakelu

Eduskunnan sivistysvaliokunta